

Rékasiné Adamkó Adrienn

PhD-hallgató

Az európai jogi kultúra közös értékei

Beszámoló a Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport tudományos üléséről

A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoportot¹ 2016 nyárutóján azzal a célkitűzéssel alapították, hogy nemzetközi kutatói együttműködés keretében az európai jogfejlődés közös gyökereit és értékeit összehasonlító jogtörténeti módszerrel feltárja, valamint bemutassa, hogy mi az a közös alap, amelyre az európai jog alapulhat. A kutatócsoport figyelme különösen az európai jogi kultúra vallási és szekuláris értékeire, az állami jogérvényesítésre, az állam és az egyház közötti kapcsolatrendszer részterületeire, a jogátvétel – modellkövetés – európai szellemű jogalkotás kérdéskörére valamint az európai családjog egyes intézményeire irányul.

A kutatócsoport az alapítása óta eltelt egy évben sikeresen valósított meg és zárt le egy nemzetközi projektet („*Gemeinsame Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts zur Zeit der Doppelmonarchie und innerhalb der EU*“), illetve 2017. március 27-én vendégül látta a csoport külföldi kooperációs partnerei közül *Thomas Olechowskit*, a Bécsi Egyetem jogi fakultása Jog- és Alkotmánytörténeti Tanszékének professzorát, a Jogforráskutató Központ vezetőjét, aki mintegy százhusz fős hallgatóság előtt az osztrák-magyar közjogi kiegyezés 150. évfordulója alkalmából tartott tudományos előadást „Az 1867. évi osztrák Decemberi Alkotmány: Alkotmányosság – alapjogok – közjogi bírászkodás“ címmel.²

A kutatócsoport célkitűzéseire jól illeszkedett a 2017. április 27-i tudományos ülés programja is, melyet *Herger Csabáné* kutatócsoport-vezető nyitott meg. *Márkus Dezső* (Paks, 1862. október 15. – Budapest, 1912. december 3.) jogtudós és curiai bíró tudományos tevékenységét méltatva hangsúlyozta, hogy a dualizmus kori Magyarországon természetes és szükségszerű jelenség volt a történeti jogösszehasonlítás, hiszen kodifikált magánjog nem

---

¹ Az kutatócsoport alapításának okairól és célkitűzéséről lásd *Eszter Cs. Herger – Markus Steppan: Die Gründung der Dezső-Márkus-Forschungsgruppe für Vergleichende Rechtsgeschichte in Pécs. Beweggründe – Motive – Visionen. Journal on European History of Law 7/2016, 180-184.*

² A kutatócsoport eddigi tevékenységét lásd <http://md.ajk.pte.hu/veranstaltungen>.

létezett és a királyi Curia párhuzamosan alkalmazta a bírói joggyakorlatban formálódó szokásjogot és a Korona mellékországaiban továbbra is hatályban lévő osztrák polgári törvénykönyvet. Ehhez a kulturális milióhöz hasonlóan ma az Európai Unió léte teszi szükségsszerűvé a jogösszehasonlítást, melynek módszerei között a történeti kutatásnak szintén szerepet kell biztosítani, ha a különbségek és az azonos elemek kimutatására törekszünk.

Az ülés címében megfogalmazott témakört, az európai jogi kultúra közös értékeit három szempontból tekintették át az előadók. „Az európai jogi kultúra gyökerei” című első szekcióban *Hack Márta* PhD, tanszékvezető főiskolai docens (SZPA), hebraista, *Herger Csabáné* habilitált egyetemi docens (PTE ÁJK) valamint *Schweitzer Gábor* habilitált egyetemi docens (NKE), tudományos főmunkatárs (MTA TK JTI) jogi kultúránk zsidó-keresztény gyökereit, ellenpólusként a polgári modernizáció korának szakrális és a szekularizált értékeit, végezetül pedig a nyugat-európai államoknak a magyar jogi kultúra alakulására gyakorolt hatását vették számba.

Hack Márta elmondta, hogy Európa kulturális gyökerei között kiemelt helye van a görög filozófiának, a római jognak és a zsidó-keresztény kinyilatkoztatásnak. Az ószövetségi Tízparancsolat és az azok újszövetségi magyarázatából levezethető elvek nagymértékben formálták a keresztény Európa társadalmi berendezkedését, ideált teremtettek a keresztény világ számára. A Biblia egyik alap gondolata, hogy a törvény jó az embernek, és a célja olyan jogrend kialakítása és fenntartása, ami az igazságosság érvényesülésével a közjót szolgálja. A törvény meghatározza azt is, hogy mi a rossz, hiszen konkretizálja a bűnt és szankcionálja is azokat. A Tízparancsolat tükrében a Tóra alapértékeit (többek között az emberi szabadság fogalmát, a törvény előtti egyenlőség és társadalmi igazságosság követelményét, az emberi élet, a család és a magántulajdon védelmének elvét, a jóhírnévhez való jogot és az ártatlanság vélelmét) lebilincselő előadás keretében mutatta be az előadó, mindvégig utalva arra, hogy ezek a jogelvek és értékek társadalmunk és az egész keresztény Európai közös alapkövei.

Második előadóként *Herger Csabáné* azt az alapvető kérdést tette fel, hogy szembeállíthatók-e egymással a polgári modernizáció korának szakrális és szekularizált értékei. Felvázolta a protestáns etikán alapuló természetjogi felfogásból fakadó értékeket a korai polgári forradalmak korában, a felvilágosult eszmék és a bibliai értékek koegzisztenciáját az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának megalkotása korában, majd a felvilágosodás által „rabul ejtett” természetjogi felfogáson alapuló értékeket a radikális polgári forradalmak korában. Utalt az egyetemesnek nevezhető értékek változó tartalmára a polgári modernizáció korától napjainkig, valamint azokra a keresztények közösségén

túlterjedő bibliai értékekre, melyek általános európai értékékké váltak (emberi méltóság, jogegyenlőség, szabadság / tolerancia, a konfliktusok békés megoldása, társadalmi igazságosság / szociális érzékenység). Összességében azonban megállapította, hogy nem volt és ma sincs egységes értékfelfogás Európában, és jogi kultúránk alakulását az értékek versengése jellemzi.

Schweitzer Gábor „A nyugati világ magyar szemmel. Politikai útirajzok a 19. század első feléből” című előadásában rendkívül gazdag csokrot állított össze a kor irodalmárainak, politikusainak útikönyveiből. *Iryni József, Trefort Ágoston, Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Bölöni Farkas, Pulszky Ferenc* írásai mellett kiemelte *Szemere Bertalan* nézeteit, aki utazásai során szembesült azzal, hogy Magyarország a nyugathoz képest jóval elmaradottabb, de azzal is, hogy az országról kialakult külföldi kép hiányos és hibás. Véleménye szerint a németek polgári rendje, az angol középosztály műveltsége és a franciák minden nemzetnél erősebb, állandóbb struktúrája, identitástudata irigylésre méltó, tanulandó. Élményei megörökítése (földrajzi, statisztikai ismeretek szerzése valamint bővítése és a természet változó szépségeinek kiélvezése) mellett a külföldi demokratikus intézmények működéséről és felépítéséről szóló esszéi hozzájárultak ahhoz, hogy a kor magyar olvasóközönsége megismerkedjen a nyugati eszmékkel és a polgári modernizáció hívévé váljon.

A tudományos ülés második szempontja az európai jogi kultúra közös értékeinek vizsgálata során az volt, hogy a magyarok, a dunai svábok, a zsidók, a szlávok és más népek egymás mellett élése hazánkban hogyan és mennyiben befolyásolta a hazai jogi kultúra alakulását. A „Kulturális nemzetállam?” című szekció előadói *Nagy Janka Teodóra* habilitált főiskolai tanár (PTE KVPK), *Vihart Ágnes* bírósági titkár és *Nagy Noémi* PhD, egyetemi adjunktus (NKE) voltak.

Nagy Janka Teodóra a „Kulturális diverzitás és/vagy közösségi integritás? Nemzetiségek, népcsoportok és jogi kultúrák egymás mellett élése Bonyhádon” című előadásában a 18. század végétől a 20. század közepéig terjedő időszakban a jogi néprajz kutatási módszereit felhasználva mutatta be az egykori bonyhádi kisebbségek közös életét tárgyi emlékek képeivel gazdagított előadásában. Utalt a párhuzamra a 18. századi német betelepítések és az 1741-ben elkezdődő zsidó betelepülések között valamint a dunai svábok és a zsidók közötti, jogállásuk által is determinált munkamegosztásra. A kölcsönös egymásra utaltságból fakadó együttműködésről volt szó, amely a tolerancia légkörében hozzájárult a mezőváros fejlődéséhez egészen a 20. század második világegéséig.

Vihart Ágnes bírósági titkár a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában végzett kutatása eredményeit ismertette az elsősorban joghallgatókból álló hallgatósággal

„Zsidó és a dunai-sváb házassági szerződések a dualista-kori Magyarországon” című előadásában. Az előadó egy székesfehérvári közjegyző 1875-1877 közötti éveiből fennmaradt iratanyagából 154 házassági szerződést vizsgált, melyek alapján azt a következtetést vonta le, hogy a házassági szerződés – elsősorban a német és a zsidó kisebbség körében – népszerű jogintézménynek számított a Monarchia korabeli Székesfehérváron. A tradicionális házassági vagyoni jogintézmények találkoztak a szerződési szabadsággal, és így a fennmaradt iratok lehetővé tették, hogy a jellemzően paraszt, illetve iparos vagy kereskedő társadalmi csoportból származó jegyesek vagy házasfelek közötti kontraktusok etnikai-kulturális szempontú vizsgálata is megtörténjen.

Nagy Noémi „A nyelvi sokféleség mint az európai jogi kultúra közös értéke” című előadásában az állam és a nyelvi sokféleség viszonyát ismertette az Európai Unió értékszemlélete tükrében. Nagy ívű előadásában kiemelte, hogy az „Egység a sokféleségben” mottójú nemzetközi szervezetben a nyelv, mint tőke hatalmas szerepet játszik, hiszen az Unió célul tűzte ki azt, hogy a világ legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává váljon.

A tudományos ülés harmadik szekciójában („Európai eszmék – magyar reakciók”) az előadók, *Rékasiné Adamkó Adrienn* PhD-hallgató, gyámügyi szakügyintéző, *Dávid Gabriella* PhD-hallgató, nemzetiségi vezető szaktanácsadó illetve *Niklai Patrícia Dominika* demonstrátor egy-egy részterületre koncentrálnak azt vizsgálták, hogy a polgári modernizáció korában az európai eszmék milyen hatást váltottak ki Magyarországon.

Rékasiné Adamkó Adrienn „Aki megment egy életet: az örökbefogadás az osztrák és a magyar magánjog rendszerében” című előadásában az örökbefogadás jogintézményét az Osztrák Polgári Törvénykönyv (1811) és a magyar Magánjogi Törvénykönyv javaslatára (1928) alapján vizsgálta. A tradicionális magyar magánjog ismerte az *adoptio filialis* és a *praefectio* (fiúsítás) intézményét, míg a német jogkörben a férfi vérrokonok árva gyermekek feletti ún. *Muntja* (hatalma) ezt sokáig feleslegessé tette. Az örökbefogadás hazai fejlődését mégis befolyásolta az OPTK természetjogi szabályozása, melyet Magyarországon és a korona mellékországaiban is hatályba léptettek a neoabszolutizmus korában, az 1877. évi XX. törvénycikk megalkotásáig hatályban maradt.

Dávid Gabriella „A pedagógia egyetemi tudománnyá válásának kezdetei Ausztriában és Magyarországon” című előadásában elsőként a sajátos német dominanciájú közép-európai neveléstudomány „külön utas” fejlődését mutatta be, majd a német oktatáspolitikai Magyarországra gyakorolt hatásait ismertette. Ez utóbbit többek között az Osztrák-Magyar Monarchia és az újaegyesült német birodalom szoros kapcsolatára, a magyar diákok német

egyetemen folytatott tanulmányaira, az irodalmi olvasmányokra, valamint a sajtó hatására vezethette vissza.

Niklai Patrícia Dominika záró előadásában az 1868. évi népoktatási törvény egyházi iskolákkal kapcsolatos rendelkezéseinek végrehajtásáról beszélt Baranyára koncentrálnak. Míg Ausztriában közös állami iskolákat hoztak létre, hazánkban a magyarosítási szempontokat és a felekezetek együttműködését hirdető felekezeti iskolák mellett kiegészítő jelleggel működtek a közös állami iskolák. Az előadó a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában végzett kutatása alapján megállapította, hogy a 19-20. század fordulóján, amikor a felekezeti hovatartozás jelentős mértékben még az etnikai-kulturális identitás része volt, a felekezeti iskolák és a népiskolák kettősének jelentős szerepük volt a baranyai kisebbségek körében a magyar nyelv eredményes tanításában és a hazafias nevelésben.

Bár a Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport profiljába elsősorban a nemzetközi projektek tartoznak, az európai jogi kultúra közös értékeivel foglalkozó tudományos ülés sikere arra indítja a kutatócsoport tagjait, hogy a jövőben is vállalkozzanak magyar kutatók eredményeinek magyar nyelvű bemutatására is.